

Анотація.

Артеменко О.О. Шляхи підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва.

У статті розглянуті основні шляхи підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва суб'єктами підприємницької діяльності. Проведено дослідження визначальних напрямків удосконалення виробничої діяльності суб'єктів господарювання. Зазначено, що особливий вплив на ріст економічної ефективності виробництва продукції рослинництва має агропромислова інтеграція.

Ключові слова: ефективність, ринок, олійні культури, сільське господарство.

Аннотация.

Артеменко А.А. Пути повышения эффективности производства продукции растениеводства.

В статье рассмотрены основные пути повышения эффективности производства продукции растениеводства субъектами предпринимательской деятельности. Проведено исследование определяющих направлений усовершенствования производственной деятельности субъектов хозяйствования. Отмечено что особое влияние на рост экономической эффективности производства продукции растениеводства имеет агропромышленная интеграция.

Ключевые слова: эффективность, рынок, масличные культуры, сельское хозяйство.

Abstract.

Artemenko O.O. Ways of increasing the efficiency of crop production.

The article describes the main ways of increase of efficiency of crop production by business entities. A study of the determinants of directions of improvement of production activity of economic entities. Noted that special influence on the increase of economic efficiency of crop production is agro-industrial integration.

Key words: efficiency, markets, oil crops, agriculture.

УДК 339.564:338.439

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТУ ЗЕРНА ЯЧМЕНЮ В УКРАЇНІ

БАБАН Т.О., СТ. ВИКЛАДАЧ,

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови здійснення господарської діяльності, а саме тип ринкової структури, інституційне забезпечення, економічна політика в Україні в більшій мірі спрямовані на забезпечення експортного потенціалу великих та корпоративізованих сільськогосподарських підприємств. При цьому

малі та середні сільськогосподарські товаровиробники майже не приймають участі в експортних операціях та, в цілому, не мають можливості розвивати свій експортний потенціал. Пошуки шляхів зміни такої ситуації повинні об'єднати науковців та практиків, та, що дуже важливо, державні органи влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням різних аспектів питань розвитку експорту та позицій України на світовому ринку займалися такі науковці як В. Бойко, В. Власов, С. Кваша, І. Кобута, П. Саблук, О. Шпичак та інші. Проте залишаються актуальними питання особливостей здійснення експортних операцій з зерном в Україні, участі сільськогосподарських підприємств в цьому процесі, ролі держави у встановленні ринкової рівноваги на ринку зерна.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати особливості експорту зерна ячменю українськими підприємствами, визначити місце сільськогосподарських товаровиробників.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі аграрної земельної реформи, що продовжується і в теперішній час, відбулось роздержавлення та приватизація земель – на першому етапі, паювання сільськогосподарських угідь – на другому, та реструктуризація сільськогосподарських підприємств у нові організаційно-правові структури. На третьому етапі були створені підприємства різних організаційно-правових форм: приватні, акціонерні, кооперативи, фермерські господарства тощо. На цьому ж етапі починають формуватись корпоративні структури, що об'єднують декілька господарюючих суб'єктів на основі горизонтальної та вертикальної інтеграції. У процесі корпоратизації та приватизації створюються холдингові компанії. Створення таких компаній відбувається декількома шляхами: внаслідок переливання в аграрний комплекс капіталу колишніх державних промислових підприємств (ВАТ «Миронівський хлібопродукт»), становлення холдингів за рахунок зовнішніх джерел фінансування (СП «Нібулон»). Мета та доцільність створення агропромислових інтегрованих структур виходить з більш раціонального поєднання виробничої та фінансової складових з метою досягнення кращих економічних результатів за рахунок виробництва та доведення до кінцевого споживача конкурентоспроможної продукції.

Дослідження показують, що з 1990 по 2013 роки продаж зерна через посередницькі структури збільшився в 55 раз [1].

Поступово агрохолдинги концентрують все більші і більші земельні площі, та за рахунок накопичених фінансових ресурсів починають формувати власну інфраструктуру аграрного ринку. Так, наприклад, за даними 2013, 2014 років деякі холдинги володіли зерновими елеваторами місткістю: Кернел – 2,8 млн. тонн, Glenkor – 1,9 млн. тонн, Нібулон – 1,5 млн. тонн, UkrLendFarming – 1 млн. тонн, Alfred Toepfer, Мрія – по 0,8 млн. тонн, Бунге – 0,7 млн. тонн та інші.. Деякі агрохолдинги володіють морськими терміналами річна потужність перевалки яких складає: Кернел, Нібулон, Бунге – по 4 млн. тонн, Glenkor та Alfred Toepfer – по 3 млн. тонн.

Наразі в Україні функціонує більше 100 агрохолдингів загальний земельний банк яких становить 6486 тис. га.

За рахунок конкурентних переваг, які сформувались для агрохолдингів на протязі всього періоду їхнього існування формувалася та розвивалася їхній виробничий та експортний потенціал. Такими перевагами є:

- надконцентрація земельних ресурсів в одних руках;
- розвиток монопольного ринку оренди землі;
- одержання дотацій та субсидій з державного бюджету;
- кредитування міжнародними фінансовими організаціями, такими як ЄБРР та МФК;
- монополізація інфраструктури аграрного ринку;
- доступність до зарубіжних ринків;
- монополізація ринку сільськогосподарської продукції.

Проаналізувавши участь агрохолдингів в процесі виробництва продукції рослинництва та її експорту, можна зазначити, що в 2013 році частка агрохолдингів у валовому виробництві продукції рослинництва складала 19,2 %, а інших сільськогосподарських підприємств 39,5 %. Стосовно експорту, ситуація інша – на агрохолдинги приходить близько 90 % продукції рослинництва, інша частина експортована торговими компаніями; хлібоприймальними, переробними, сільськогосподарськими підприємствами та кооперативами.

Не виключенням є і зерно ячменю, основними експортерами якого є агрохолдинги. Ще одним з важливих учасників експорту зерна ячменю є державний оператор – Державна продовольча зернова корпорація України.

Дослідження показують, що за результатами 2011/12 МР

основними компаніями, що займались експортом українського ячменю були Хлібінвестбуд, на яку припадало 24,4% від сукупного експорту культури, на другому місці компанія Альфред Топфер – з часткою 13,8%, третє місце – Дрейфус з 10,8%, четверте – Кернел з 10,4%, п'яте – Іст Грейнс з 5,8%.

В 2012/13 МР лідери експорту змінились. На першому місці опинилась компанія Рамбурс з часткою 27%, на другому – Агросервіс, яка експортувала 20% ячменю, на третьому місці Кернел з часткою 18%, на четвертому місці Полігрейн Агро – 18%, на п'ятому – Зерновий термінал АВС з 12%.

Потрібно також зазначити, що якщо за результатами 2011/12 МР на п'ятірку основних експортерів ячменю припадало 65,2%, то в 2012/13 МР – 95%. В 2013/14 МР ситуація змінилась – на п'ять основних компаній-експортерів припадало 56% експорту зерна ячменю, в 14/15 – 53,8% (табл. 1).

Такі дані можуть свідчити про високу концентрацію експорту, або ж навіть його монополізацію.

Таблиця 1

**Основні компаній-експортери ячменю з України
в 2013/14, 14/15 МР**

Компаній-експортери в 2013/14 МР	Питома вага в загальному експорті, %	Компаній- експортери в 2014/15 МР	Питома вага в загальному експорті, %
Луї Дрейфус Україна	18,3	ДПЗКУ	17,3
Іст Грейнс	11,6	Луї Дрейфус Україна	11,2
Нібулон	11,2	Нібулон	10,0
Кернел	10,3	Гленкор Грейн Україна	7,8
Бунге/Дніпро- петровський МЕЗ	4,6	Кернел	7,5
Серна	4,6	Сантрейд	5,0
А.С. Топфер Інтернешнл Україна	4,5	А.С. Топфер Інтернешнл Україна	4,1
ДПЗКУ	3,9	Каргілл	2,9
Каргілл	3,7	СІС ГРУП	1,6
Cereal Ukraine	2,5	Волтек-Агро 2000	1,4
Інші	24,6	Інші	31,2

Джерело: складено за даними АПК-інформ

Для визначення ступеню концентрації ринку зерна ячменю ми пропонуємо використати Індекс Херфіндаля-Хіршмана (I_{HH}), за допомогою якого можна судити про наявність монополістичного положення зернотрейдерів. При його розрахунку використовуються дані про питому вагу підприємства в галузі, в нашому випадку в експорті зерна ячменю.

Для розрахунку індексу Херфіндаля-Хіршмана використовується наступна формула:

$$I_{HH} = \sum_{i=1}^n q_i^2$$

де q_i – частка продажу кожного з i -го підприємств галузі;

n – загальна кількість підприємств, які реалізують максимальні обсяги продукції у загальній кількості реалізації продукції на даному ринку.

Для розрахунку ми пропонуємо використовувати питому вагу десяти найбільш вагомих експортерів зерна ячменю.

За результатами 2011/12 МР I_{HH} дорівнює 0,1091, що говорить про нормальний рівень інтенсивності конкуренції та нормальну концентрацію ринку; в 2012/13 МР I_{HH} дорівнює 0,1946, що свідчить про низьку інтенсивність конкуренції та про високу концентрацію ринку, або ж високий рівень монополізації. Але за результатами 2013/14 МР $I_{HH} = 0,1404$ та 2014/15 МР $I_{HH} = 0,0697$, що є свідченням нормального рівня інтенсивності конкуренції та нормальної концентрацію ринку. Тобто отримані дані свідчать про те, що внутрішній ринок ячменю характеризується постійними кон'юнктурними змінами. На відміну від ринку пшениці, на якому лідирують одні й ті самі компанії-експортери, учасники ринку ячменю виходять на нього в залежності від випадності ситуації.

Участь в експорті зерна ячменю інших сільськогосподарських підприємств, як показують дані статистичної служби України, незначна. Так за даними 2013 року на долю сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю та приватних сільськогосподарських підприємств у загальному експорті приходилось 0,91%. В 2014 році збільшився перелік форм учасників. В експорті ячменю приймали участь сільськогосподарські товариства з обмеженою відповідальністю, приватні сільськогосподарські

підприємства, фермерські господарства а також сільськогосподарські виробничі кооперативи. Але питома вага зазначених суб'єктів зменшилась до 0,52%. При чому і в 2013 і в 2014 роках регіонами які представляли дані підприємства були лише Вінницька та Одеська області, що в першому випадку пояснюється використанням залізничної інфраструктури, за допомогою якої зерно перевозиться до портів Одеси, в другому – наближеністю підприємств до портів.

З боку держави були спроби зміни ситуацію на ринку зерна на користь сільськогосподарських товаровиробників. Так в 2014 р. був зареєстрований законопроект № 3882 «Про внесення змін в деякі законодавчі акти України (стосовно підтримки вітчизняного сільськогосподарського виробника)», метою якого було забезпечення безпосереднього та безперешкодного доступу українських виробників зернових культур до зовнішніх ринків Але не відбулося навіть затвердження цього законопроекту, не говорячи про його впровадження.

Висновки. Стратегічна спрямованість подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств повинна бути направлена на підвищення ефективності їхньої виробничої та збутової діяльності. Одним з дієвих інструментаріїв не лише розвитку виробництва сільськогосподарської продукції, а й формування та розвитку експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств, в тому числі виробників зерна ячменю, може стати заготівельно-збутова кооперація. Створення таких кооперативів зумовить наступні можливості для сільськогосподарських підприємств: зменшити виробничі витрати за рахунок виникнення позитивного ефекту масштабу; збільшити прибуток; розвиток маркетингової діяльності; за рахунок появи можливості покращити якість продукції, підвищити її конкурентоспроможність; збільшити питому вагу на внутрішньому ринку зерна; вихід на зовнішні ринки зерна.

Література.

1. **Хорунжий М.** Україні потрібна тверда продовольча політика / **М. Хорунжий** // Пропозиція. – 2015. – № 6. – С. 29-31.
2. **Лупенко Ю.О.** Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / **Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко** // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 5-21.
3. **Голик С.І.** Актуальні питання розвитку інфраструктури ринку зерна в Україні / **С.І. Голик** // Агроінком. – 2013. – № 7-9. – С. 10-15.

4. **Черевко Г.** Агрохолдинги в агробізнесі України: шанси і загрози [Електронний ресурс] / **Г. Черевко, А. Колодій** // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5. – № 3-4. – С. 3-9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2012_5_3-4_3

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>

7. Офіційний сайт Інформаційно-аналітичного агентства «АПК-інформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.apk-inform.com>

8. Національний агропортал. Латифундист [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.latifundist.com>

References.

1. **Khorunzhyi M.** (2015). Ukraini potribna tverda prodovolcha polityka [Ukraine needs a strong food policy]. *Propozyttsiia – Suggestion*, No 6, pp. 29-31 [in Ukrainian].

2. **Lupenko Yu.O., and Kropyvko M.F.** (2013). Ahrokhodynhy v Ukraini ta posylennia sotsialnoi spriamovanosti yikh diialnosti [Agricultural holdings in Ukraine and strengthening of the social orientation of their activities]. *Ekonomika APK. – Economy AIC*, No 7, pp. 5-21 [in Ukrainian].

3. **Holyk S.I.** (2013). Aktualni pytannia rozvytku infrastruktury rynku zerna v Ukraini [Topical issues of infrastructure development of the grain market in Ukraine]. *Abroinkom – Agroinkom*, No 7-9, pp. 10-15 [in Ukrainian].

4. **Cherevko H., and Kolodii A.** (2012). Ahrokhodynhy v ahrobiznesi Ukrainy: shansy i zahrozy [Agricultural holdings in agribusiness in Ukraine: chances and threats]. *Abrarna ekonomika – Agricultural economy*, Vol. 5, No 3-4, pp. 3-9. – Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2012_5_3-4_3 [in Ukrainian].

5. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua* Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

6. Ofitsiynyi sait Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [Official website of the Ministry of agrarian policy and food of Ukraine]. *minagro.gov.ua* Retrieved from <http://www.minagro.gov.ua> [in Ukrainian].

7. Ofitsiynyi sait Informatsiino-analitychnoho ahentstva «APK-inform» [The official website of the Information-analytical Agency «AIC-inform»]. *apk-inform.com* Retrieved from <https://www.apk-inform.com> [in Ukrainian].

8. Natsionalnyi ahroportal. Latyfundyst [National agricultural portal. Landowners]. *latifundist.com* Retrieved from <https://www.latifundist.com> [in Ukrainian].

Анотація.

Бабан Т.О. Особливості експорту зерна ячменю в Україні.

Стаття присвячена аналізу ситуації, що склалася на ринку зерна в Україні, оцінці рівня монополізації експорту зерна, зокрема ячменю, корпоративними агроформуваннями. На основі розрахунку індексу Херфіндаля-Хіршмана було визначено рівень концентрації ринку зерна ячменю. В результаті проведених розрахунків зроблено висновок, що основними експортерами зерна ячменю є агрохолдинги. В статті стверджується, що в умовах, що склались, підвищення ефективності як виробництва, так і збуту зерна ячменю сільськогосподарських підприємствами на внутрішньому та зовнішньому ринках можливе за умови їх кооперування, а саме створення заготівельно-збутових кооперативів.

Ключові слова: експорт, ринок зерна, агрохолдинги, кооперація.

Аннотация.

Бабан Т.А. Особенности экспорта зерна ячменя в Украине.

Статья посвящена анализу ситуации, которая сложилась на рынке зерна ячменя в Украине, оценке уровня монополизации экспорта зерна, в частности ячменя, корпоративными агроформированиями. На основе расчета индекса Херфиндаля-Хиршмана был определен уровень концентрации рынка зерна ячменя. В результате проведенных расчетов сделан вывод, что основными ерна ячменя являются агрохолдинги. В статье утверждается, что в таких условиях, которые сложились, повышение эффективности как производства, так и сбыта зерна ячменя сельскохозяйственными предприятиями на внутреннем и внешнем рынках возможно при условии их кооперирования, а именно создания заготовительно-сбытовых кооперативов.

Ключевые слова: экспорт, рынок зерна, агрохолдинги, кооперація.

Abstract.

Baban T.O. Features export of barley in Ukraine.

The paper analyzes the situation on the grain market in Ukraine, assesses the level of monopolization of grain export channels, including barley, by agricultural farm corporations. Level of barley market concentration was defined based on the Herfindahl-Hirschman index calculations. The results of the calculations concluded that the main exporters of barley are agricultural holdings. The article states that under the current circumstances, increase of the productivity efficiency and sales of barley agricultural enterprises on the domestic and foreign markets are subject of cooperation, namely the establishment of harvesting and marketing cooperatives.

Keywords: exports, grain market, agricultural holdings, cooperation.